

Автор:

Слюніна О. В., кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри українознавства Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія».

Рецензенти:

Голобородько Я. Ю., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і методики викладання гуманітарних дисциплін Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради;
Новиков А. О., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови та літератури Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка;

Слюніна О. В.

С49 Українська література. 9 клас. I семестр. Нова програма / О. В. Слюніна. — Х. : Вид. група «Основа», 2017. — 86, [2] с. — (Серія «Мій конспект»).

ISBN 978-617-00-3144-0.

Навчальний посібник містить конспекти всіх уроків української літератури для I семестру 9 класу, які розроблено із урахуванням змін, здійснених Міністерством освіти і науки України 2015, 2016, 2017 рр. Розподіл навчального часу та зміст розроблених уроків носить орієнтовний характер. Згідно з положеннями пояснювальної записки оновленої програми в разі потреби вчитель має право самостійно змінювати обсяг годин у межах розділу, а також змінювати послідовність вивчення розділів.

Для вчителів української мови та літератури шкіл різних типів, керівників методичних об'єднань, викладачів та студентів вищих навчальних закладів.

УДК 37.016+811.161.2

Навчальне видання

Серія «Мій конспект»

СЛЮНІНА Олена Вікторівна

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

9 клас. I семестр

Нова програма

Головний редактор *К. Ю. Голобородько*

Редактор *О. О. Маленко*

Відповідальний за випуск *Ю. М. Афанасенко*

Технічний редактор *О. В. Лебєдева*

Коректор *О. М. Журенко*

Підп. до друку 23.06.2017. Формат 84×108/16. Папір газет. Друк офсет.

Гарнітура «Шкільна». Ум. друк. арк. 9,2. Зам. № 17-06/26-05.

ТОВ «Видавнича група «Основа»

61001 м. Харків, вул. Плеханівська, 66, тел. (057) 731-96-33

e-mail: office@osnova.com.ua

www.osnova.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5216 від 22.09.2016 р.

Надруковано у друкарні ТОВ «ТРИАДА-ПАК»

Свідоцтво ДК № 4926 від 25.06.2015 р.

м. Харків, вул. Киргизька, 19. Тел. +38(057)703-12-21

Зміст

<i>Урок № 1</i>	Роль і місце літератури в житті нації. Розвиток літератури. Творча індивідуальність митця. Художній твір — нова естетична дійсність, що «вбирає» свій час і є носієм національних та загальнолюдських цінностей 5
<i>Урок № 2</i>	Процес виникнення фольклору. Багатство та розмаїття українського фольклору. Види родинно-побутових пісень (про кохання, про сімейне життя). Культ романтизованих почуттів, сентиментальний пафос родинно-побутових пісень. Аналіз народної пісні «Місяць на небі, зіроньки сяють» 8
<i>Урок № 3</i>	Традиційна символіка родинно-побутових пісень. Аналіз пісні «Цвіте терен, цвіте терен». Художньо-естетичний потенціал народної пісні «Сонце низенько». Пісня «Ой під вишнею, під черешнею» 10
<i>Урок № 4</i>	Поняття про баладу. Тематичні та стилеві особливості, сюжет, герої українських балад. Аналіз балади «Ой летіла стріла» 13
<i>Урок № 5</i>	Класифікація балад. Особливості сюжету балади «Ой на горі вогонь горить» 16
<i>Урок № 6</i>	Література рідного краю 18
<i>Урок № 7</i>	Українська середньовічна література XI–XV ст. Розвиток писемності після хрещення Руси-України (988 р.). Найдавніші рукописні книги Київської Русі (Остромирове Євангеліє, Ізборник Святослава) 21
<i>Урок № 8</i>	Перекладна література. Біблія як Святе Письмо й художній текст. Українські переклади Біблії (П. Куліш, І. Пулюй, І. Нечуй-Левицький, І. Огієнко, І. Хоменко). Легенди про Вавилонську вежу, про Мойсея 23
<i>Урок № 9</i>	Використання біблійних тем, сюжетів, мотивів, образів у світовій та українській літературах. Притча про блудного сина 25
<i>Урок № 11</i>	Пам'ятки оригінальної літератури княжої Руси-України. Літописи як історико-художні твори. «Повість временних літ». «Поучення Володимира Мономаха», «Києво-Печерський Патерик» 28
<i>Урок № 12</i>	«Слово о полку Ігоревім» — давньоруська пам'ятка, перлина українського ліро-епосу. Історична основа твору. Переклади й переспіви його в XIX–XX ст. Питання авторства твору 31
<i>Урок № 13</i>	Особливості композиції та стилістичних засобів. Фольклорні мотиви. Роль пейзажу в розгортанні сюжету 34
<i>Урок № 14</i>	Наскрізна ідея патріотизму. Образи руських князів у «Слові...» 37
<i>Урок № 15</i>	Поетичність образу Ярославни 39
<i>Урок № 16</i>	Контрольна робота № 1 41
<i>Урок № 17</i>	Позакласне читання. Проблематика історичного роману С. Скляренка «Святослав» 43
<i>Урок № 18</i>	Українська література доби Ренесансу й доби бароко. Перші друковані книги в Україні. Станіслав Оріховський, Іван Вишенський, Іван Величковський, Дмитро Туптало, Семен Климовський — видатні діячі української культури. Історично-мемуарна проза. Загальні відомості про козацькі літописи (Самовидця, Г. Грабянки, С. Величка) та «Історію русів». Вертеп як вид лялькового театрального дійства 46

<i>Урок № 19</i>	Життя та творчість філософа, просвітителя, поета — Григорія Савича Сковороди. Його християнські морально-етичні ідеали. «Сад Божественних пісень». Проповідь житейської невибагливості, пошуку гармонії з собою і світом. «Всякому місту — звичай і права», «De libertate» (із «Саду Божественних пісень»)	49
<i>Урок № 20</i>	«Байки Харківські», філософські трактати. Біблійна основа творчості Г. Сковороди та його вчення про самопізнання і «сродний труд». Аналіз байки «Бджола та Шершень»	52
<i>Урок № 21</i>	Нова українська література. Літературний процес кінця XVIII — першої половини XIX ст. Основні художні напрями (класицизм, романтизм, початкові форми реалізму; бурлескна стильова течія). Творчість І. Котляревського — новий етап у розвитку національного самоусвідомлення. Драматург і театральний діяч. Історія появи «Енеїди»	55
<i>Урок № 22</i>	Національний колорит, зображення життя всіх верств суспільства, алюзії на українську історію в ній. Бурлескний гумор, народна українська мова	58
<i>Урок № 23</i>	Характеристика основних образів поеми «Енеїда». Еней як ватажок троянців	61
<i>Урок № 24</i>	Соціально-побутова драма «Наталка Полтавка» — перший твір нової української драматургії. Гумористичні засоби у творі	64
<i>Урок № 25</i>	Порівняльна характеристика дійових осіб п'єси «Наталка Полтавка»	66
<i>Урок № 26</i>	Наталка як уособлення кращих рис української жінки. Художні засоби розкриття внутрішнього світу Наталки	69
<i>Урок № 27</i>	Григорій Федорович Квітка-Основ'яненко — батько української прози, один із перших у Європі «творців людової повісті». Композиційні особливості повісті «Маруся». Гуманістичний пафос, християнські ідеали, етнографічне тло твору. Художнє розкриття письменником традиційних народних моральних уявлень. Утілення морального й естетичного ідеалів в образі головної героїні твору	71
<i>Урок № 28</i>	Характеристика персонажів повісті «Маруся»: розважливість, батьківське піклування (Наум Дрот), вірність у коханні (Василь) ...	74
<i>Урок № 29</i>	Позакласне читання. Г. Ф. Квітка-Основ'яненко «Конотопська відьма»	77
<i>Урок № 30</i>	Література рідного краю. Г. Квітка-Основ'яненко «Салдацький патрет»	80
<i>Урок № 31</i>	Урок розвитку комунікативних умінь	82
<i>Урок № 32</i>	Контрольна робота № 2	84

Урок № 1. РОЛЬ І МІСЦЕ ЛІТЕРАТУРИ В ЖИТТІ НАЦІЇ. РОЗВИТОК ЛІТЕРАТУРИ. ТВОРЧА ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ МИТЦЯ. ХУДОЖНІЙ ТВІР — НОВА ЕСТЕТИЧНА ДІЙСНІСТЬ, ЩО «ВБИРАЄ» СВІЙ ЧАС І Є НОСІЄМ НАЦІОНАЛЬНИХ ТА ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ

Дата _____

Клас _____

Мета (формувані компетентності): предметні: поглибити знання учнів про роль і місце літератури в житті нації, подати відомості про особливості розвитку літератури, визначити поняття індивідуального стилю майстра слова; **ключові:** уміння вчитися: навички засвоєння та критичного осмислення здобутої інформації; **комунікативні:** уміння пояснювати відмінність усної словесності від «книжної» літератури; **інформаційні:** навички систематизації інформації; **загальнокультурні:** усвідомлення національного та вселюдського значення мистецтва.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

Обладнання: підручник, виставка навчальної, довідкової літератури, портретної галереї українських письменників, творчість яких вивчатимуть у 9 класі, таблиця, репродукції картин різних епох.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОГолошення теми й мети заняття

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Бесіда з учнями

- ♦ Назвіть види мистецтва.
- ♦ Яке місце літератури у світовій культурі? Чому ви там думаєте?
- ♦ Які ознаки притаманні художньому твору?
- ♦ Чи впливає історична доба на зміст творів? Як?
- ♦ Чи містять літературні твори національні мотиви? У чому це виявляється, на вашу думку?
- ♦ У який спосіб реалізується ідея художнього твору?
- ♦ Які твори є актуальними сьогодні?
- ♦ Чи мали б вони цінність у минулі епохи?
- ♦ Що таке «вічна література»?

Гра «Хто швидше?»

Розташуйте мистецькі епохи в правильному порядку. Назвіть представників кожного періоду.

Романтизм. Бароко. Ренесанс (Відродження). Античність. Постмодернізм. Сентименталізм. Реалізм. Класицизм. Середньовіччя. Модернізм. Ренесанс.

Ключ-відповідь: Античність. Середньовіччя (раннє й пізнє). Ренесанс (Відродження). Бароко. Класицизм. Сентименталізм. Романтизм. Реалізм. Модернізм. Постмодернізм.

Робота з таблицею

Охарактеризуйте кожен із періодів.

Назва періоду	Представники	Особливості	Час виникнення
Античність	Світова література: Софокл, Гомер, Аристофан, Еврипід, Есхіл, Катюлл, Вергілій	1) давньогрецька та давньоримська література; 2) міфологічність; 3) героїчність; 4) пантеїзм	Давня Греція, Давній Рим

Назва періоду	Представники	Особливості	Час виникнення
Середньовіччя	Світова література: «Пісня про Роланда», «Нібелунги», «Роман про Лиса» Українська література: літописи	1) релігійна література; 2) міфологічна, героїчна, народна література; 3) лицарські романи (куртуазна література); 4) література міста	
Відродження (Ренесанс). Бароко	Світова література: В українській літературі доба Відродження збігається з добою бароко. Представниками українського бароко є І. Величковський,	1) нахил до ускладненої форми, геоецентризм (погляд на Бога як на вершину досконалості); 2) антропоцентризм (людина не протидіага Богові, а найдосконаліше його творіння)3) античний ідеал краси (поєднання краси духовної і фізичної)	
Класицизм	Світова література: Н. Буало, Ж.-Б. Мольєр, М. Ломоносов. В українській літературі представлений мало, здебільшого «низькими» жанрами: травестійними поемами, байками, комедіями (І. Котляревський, Г. Квітка-Основ'яненко)	1) культ розуму, раціоналізм та ігнорування особистих почуттів; 2) наслідування зразків античного мистецтва; 3) нормативність, установлення вічних та непорушних правил і законів (для драматургії — це закон «трех єдностей» (дії, часу й місця); 4) жорстка ієрархія жанрів: у «високих» не можна зображувати кумедні чи побутові ситуації; а в «низьких» не слід показувати трагічні й величні	Кінець XVII — початок XIX ст. Італія, Франція
Сентименталізм	Світова література: Й.-В. Гете, Ж.-Ж. Руссо, С. Річардсон. Українська література: І. Котляревський «Наталка Полтавка», Г. Квітка-Основ'яненко «Сердешна Оксана», «Щира любов», «Маруся»	1) перевага інтуїтивного над розумом; 2) увага до зображення глибоких почуттів героїв; 3) інтерес до внутрішнього світу персонажа (початок психоаналізу); 4) гіперболізація почуттів; 5) герої — представники середніх і нижчих верств суспільства	Друга половина XVIII — початок XIX ст.
Романтизм	Світова література: В. Гюго, Жорж Санд, Дж. Байрон, О. Пушкін, Г. Гейне. Українська література: Т. Шевченко, М. Шашкевич, П. Куліш, І. Вагилевич	1) бунт проти навколишнього світу; 2) увага до внутрішнього світу людини; 3) новий тип героя — бунтівної, самотньої особистості з трагічною долею; 4) звернення до історичного минулого, до фольклору	Кінець XVIII — перша половина XIX ст.
Реалізм	Світова література: Ч. Діккенс, О. де Бальзак, Е. Золя. Українська література: Панас Мирний, І. Нечуй-Левицький, І. Франко	1) типізація характерів та явищ; 2) соціальна детермінація (обумовленість характерів середовищем); 3) принцип народності та історизму; 4) опис реальності такою, якою вона є; 5) новий тип героя: тип «маленької людини», тип «зайвої людини», тип «нового героя»	
Модернізм	Світова література: Г. Гессе, Українська література: М. Коцюбинський, О. Олесь, М. Куліш, Е. Андіївська, М. Семенко	1) панування різних напрямів (імпресіонізм, експресіонізм, неоромантизм, футуризм тощо); 2) бунт проти реалізму; 3) психологізм; 4) орієнтація на ерудованого читача	XX ст.

Назва періоду	Представники	Особливості	Час виникнення
Постмодернізм	Світова література: У. Еко, П. Зюскінд, В. Сорокін. Українська література: Ю. Андрухович, С. Жадан, О. Ірванець, В. Неборак	1) тотальні іронія, пародія та сарказм; 2) цитування та інтертекстуальність; 3) сприйняття світу як абсурдного, хаотичного; 4) карнавальність; 5) гра зі словом	Кінець XX — початок XXI ст.

Міні-дискусія

- ♦ У чому полягає таємниця безсмертя окремих художніх творів?
- ♦ Чому деякі твори майстрів слова живуть у віках, стаючи надбанням усього людства?
- ♦ Чому деякі твори становлять інтерес лише для фахівців-фіолологів?

Бесіда з учнями

- ♦ Чи впливає на твір індивідуальність автора? Чому ви так вважаєте?
- ♦ Що таке естетика? Спробуйте пояснити значення поняття «естетика письменника».

Слово вчителя

Індивідуальний стиль письменника — явище складне. Існує цілий комплекс стилетворчих чинників. На індивідуальний стиль письменника впливають психічні характеристики та стани особистості письменника, такі як уява, емоційні стани (наприклад, стан натхнення), настрої. Платон говорив, що яким є стиль, таким є і характер. Безумовно, є важливими світогляд і життєвий досвід творчої особистості, оскільки вони безпосередньо впливають на постановку художнього твору.

Іншим важливим складником індивідуального стилю письменника вважають час, суспільно-історичні умови. Ще Аристотель наголошував на тому, що автор має брати до уваги смаки сучасників. З цим погоджується й Д. Павличко: «А ми повинні задуматися над тим, що хотів би прочитати в наших книжках і наш, і світовий читач, що хотів би побачити на наших полотнах, сценах і кінострічках і наш, і зарубіжний глядач». Не в останню чергу на формування індивідуального стилю письменника впливають традиції. У кожного автора в окремому творі або й у всій творчості буде різним співвіднесення традиції і новаторства, конкретно традиції фольклорної та літературної, поєднання національного та інтернаціонального, наявність різного плану запозичень та впливів. «Пошуки стилю, здається мені, — це не зовсім вільний, від одного бажання художника залежний процес. Він детермінований різними чинниками, а найперше пластом національної культури, відкладеним у душі кожної мислячої людини. Без того ґрунту взагалі не може бути художника», — зазначає Д. Павличко.

Підсумовуючи, можемо сказати, що індивідуальний стиль письменника — явище складне. Саме тому існують різні концепції сприйняття та визначення категорії індивідуального стилю письменника. Він виникає на основі переплетення багатьох факторів (як особистісних, так і соціальних), проходить певні стадії свого розвитку, має свої чинники (наприклад, світогляд митця, суспільно-історичні умови, співвідношення традиції та новаторства та ін.) (І. Томбулатова).

Підсумок уроку

IV. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Законспектувати статтю з підручника.

Дата _____

Клас _____

Урок № 2. ПРОЦЕС ВИНИКНЕННЯ ФОЛЬКЛОРУ. БАГАТСТВО ТА РОЗМАЇТТЯ УКРАЇНСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ. ВИДИ РОДИННО- ПОБУТОВИХ ПІСЕНЬ (ПРО КОХАННЯ, ПРО СІМЕЙНЕ ЖИТТЯ). КУЛЬТ РОМАНТИЗОВАНИХ ПОЧУТТІВ, СЕНТИМЕНТАЛЬНИЙ ПАФОС РОДИННО-ПОБУТОВИХ ПІСЕНЬ. АНАЛІЗ НАРОДНОЇ ПІСНІ «МІСЯЦЬ НА НЕБІ, ЗІРОНЬКИ СЯЮТЬ»

Мета (формувати компетентності): предметні (види й жанри усної народної творчості, роль фольклору в житті українського народу; особливості родинно-побутових пісень; **ключові:** уміння вчитися: аналізувати народні пісні, звертаючи увагу на мотиви й ключові засоби; **комунікативні:** уміння висловлювати думку про сентиментальний пафос родинно-побутових пісень; **культурні:** шанобливе ставлення до фольклорних надбань, до культурної спадщини рідного народу.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

Обладнання: підручник, таблиця, аудіозапис пісні «Місяць на небі, зіроньки сяють».

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОГолошення теми й мети заняття

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Слово вчителя

Народна творчість становить потужний культурний пласт. Сам термін **фольклор** походить з англійської мови й означає «народна мудрість». Уперше цей термін ужив англійський учений Вільям Томсон 1846 року. Фольклор вбирає в себе духовні надбання народу, його філософію, релігійне світобачення, історичну пам'ять. Витоки народної творчості варто шукати в давні часи, коли люди ще не знали писемності. Ще звідтоді наші пращури прагнули розповісти про свої переживання, почуття, передати свій досвід наступним поколінням. У фольклорі знайшли втілення описи величної природи, а також моральні цінності, різні чесноти: добро, зло, мудрість, чесність, сміливість тощо.

Ознаками, які відрізняють фольклорний твір від твору літературного, слід уважати такі: 1) усність (раніше твори не записували, а передавали з уст в уста); 2) анонімність (імена авторів здебільшого невідомі); 3) варіантність (у різних регіонах може існувати декілька варіантів одного й того самого твору).

Розгадування кросворда

						у		н	і	с	т	ь
т								н	і	с	т	ь
в								н	і	с	т	ь
к								н	і	с	т	ь

Ключ-відповідь: усність, традиційність, варіативність, колективність.

Лекція вчителя

Родинно-побутовими піснями називають ліричні поетично-музичні твори, що відображають почуття, переживання особистості, пов'язані з її особистим життям, з її родиною, стосунками в сім'ї.

Родинно-побутові пісні поділяють на три групи: 1) пісні про кохання; 2) пісні про сімейне життя; 3) пісні про трагічні сімейні обставини (про втрату членів родини — вдовині, сирітські). Окрім того, виокремлюють ще одну групу

пісень, яка відрізняється від перших трьох за способом відображення дійсності. Якщо перші три мають серйозний ліричний характер, то четверта група родинно-побутових пісень стосується всіх названих вище проблем, однак висвітлює їх у гумористичному ключі. Це гумористично-сатиричні пісні.

Бесіда з учнями, робота з таблицею

- ♦ Чому, на вашу думку, вивчення фольклору є важливим?
- ♦ У чому виявляється багатство українського фольклору?
- ♦ Назвіть ознаки фольклорних творів.
- ♦ За таблицею охарактеризуйте фольклорну лірику.

Епічні твори	Ліричні твори				Ліро-епічні твори
	Календарно-обрядова лірика	Родинно-побутова лірика	Суспільно-побутова лірика	Обрядова лірика	
Казки, байки, небилиці, легенди, міфи, загадки, прислів'я, оповідання	Пісні зимового циклу: колядки, щедрівки	Пісні про кохання, пісні про родинне життя	Козацькі, рекрутські, солдатські, чумацькі, бурлацькі, стрілецькі	Обрядова лірика	Думи, історичні пісні, балади
	Пісні весняного циклу: веснянки, гаївка				
	Пісні літнього циклу: купальські, русальні				
	Пісні осіннього циклу: зажинкові, обжинкові, жнивварські				

Колективна робота. Прокоментуйте вислови про пісню

1. А пісня — це душа. З усіх потреб потреба. Лиш пісня в серці ширить межі неба. На крилах сонце сяйво їй лиш. Чим глибша пісня, тим ясніш душа (*І. Драч*). 2. Народні пісні для України — все: і поезія, й історія, і батьківська могила. Пісні ці — народний літопис, живий яскравий, сповнений барв, істини, який розкриває все життя народу (*М. Гоголь*). 3. Народна пісня — духовне обличчя нації (*А. Міцкевич*). 4. Українська пісня — це геніальна поетична біографія українського народу (*О. Довженко*).

Прослуховування аудіозапису пісні «Місяць на небі, зіроньки сяють»

Виразне читання пісні «Місяць на небі, зіроньки сяють»

Бесіда за змістом прочитаного

- ♦ Який настрій наявний у пісні?
- ♦ Який образ ліричного героя перед нами постає?
- ♦ Яку роль у пісні виконує пейзаж?
- ♦ До якого різновиду пісень належить «Місяць на небі, зіроньки сяють»?
- ♦ Про які події розповідає нам пісня?
- ♦ Що символізує у творі місяць?
- ♦ Символом чого виступають зорі?

Гра «Хто швидше?» Робота з художньо-виразними засобами

Метафори	Персоніфікації	Епітети	Пестливі форми	Звертання

IV. ПІДСУМОК УРОКУ

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Вивчити твір «Місяць на небі, зіроньки сяють».

Дата _____

Клас _____

Урок № 3. ТРАДИЦІЙНА СИМВОЛІКА РОДИННО-ПОБУТОВИХ ПІСЕНЬ. АНАЛІЗ ПІСНІ «ЦВІТЕ ТЕРЕН, ЦВІТЕ ТЕРЕН». ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НАРОДНОЇ ПІСНІ «СОНЦЕ НИЗЕНЬКО». ПІСНЯ «ОЙ ПІД ВИШНЕЮ, ПІД ЧЕРЕШНЕЮ»

Мета (формування компетентності): предметні: ідейно-естетичне змістове наповнення родинно-побутових пісень, традиційна символіка цього жанру; **ключові:** уміння вчитися: аналізувати народні пісні, зважаючи на мотиви та художні засоби, визначати символічні образи; **комунікативні:** уміння визначати художній потенціал народних пісень.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

Обладнання: підручник, таблиця, аудіозапис пісні «Цвіте терен, цвіте терен».

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОГолошення теми й мети заняття

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Бесіда з учнями

- ◆ Що вам відомо про пісню як про фольклорний жанр?
- ◆ Хто створював пісні та з якою метою?
- ◆ Як поширювалися пісні?
- ◆ Чи пов'язана пісня з життям народу? Як?
- ◆ Назвіть види фольклорних пісень.
- ◆ Які різновиди родинно-побутових пісень вам відомі?
- ◆ Хто такі кобзарі?

Гра «Так чи ні»

1. У перекладі з англійської мови слово *фольклор* означає «народна мудрість», «знання». (Так) 2. Ліричні твори — це твори, які виконувалися тільки в супроводі ліри. (Ні) 3. Ліричні твори — це твори, у яких немає чіткої сюжетної лінії, оповіді. (Так) 4. Родинно-побутові пісні належать до обрядової поезії. (Ні) 5. У піснях про кохання йдеться про мотиви нерозділеного кохання, мотиви вірності, зради. (Так) 6. Мова пісень про кохання насичена пестливими словами. (Так)

Лекція вчителя

Вони охоплювали найважливіші події та явища з родинного життя селян, з винятковою повнотою відображали їхню психологію, погляди, мораль. У них немає чітко виражених «трудова сюжетів», розповідей про важку працю, але зображення подій ведеться на фоні трудового життя, що надає їм життєвої правдивості.

Найбільшу частину українських побутових пісень становлять пісні про кохання, у яких відтворено багатогранність людського життя, розкрито світ людських переживань.

Пісні про кохання відбили високі моральні якості трудової молоді. Щирість, довіра, взаємоповага, радість кохання, гіркота вимушеної розлуки, туга за коханою, зрада — ось основні мотиви цих пісень.

Головними персонажами пісень про кохання є хлопець і дівчина, а характер стосунків між ними, їхні почуття і переживання визначили зміст творів. Від імені цих героїв і складала пісні.

Найповніше і найпоетичніше в піснях зображено дівчину, її щасливе та нещасливе кохання. Образ її постає з поетично ніжних характеристик: вона

«красна», «серденько», «вірная», «чорнобрива», у неї «брови, як шнурочок», «личко, як яблучко». Аналогічно змальовано й хлопців.

Вірність у коханні була найвищим ідеалом у стосунках молоді, мірилом чеснот, які народ ставив вище за золото й срібло, вище від багатства.

Характерною ознакою пісень про кохання є їхній драматизм. Він найчастіше визначався суспільними умовами — перешкодою взяти шлюб через майнову нерівність. Заможні батьки не дозволяли своїй дочці йти за убогого, син багатіїв не міг одружитися з бідною.

Причиною розлуки могли бути і підступні наклепи лихих людей: недобрих сусідів чи подружок.

Часто розлучались пари і через підступність суперниць. Закохані наполегливо борються за своє щастя, прагнуть перебороти всі перешкоди.

У піснях про кохання охоронцем морально-етичних норм поведінки молоді найчастіше виступає мати. Вона застерігає дочку від помилок, не пускає до козака-гультая, а сина — до дівчат, які вмють чарувати.

Серед пісень про кохання часто натрапляємо на такі, у яких розповідається про чарування дівчиною хлопця, щоби привернути до себе чи наслати на суперниць усілякі лиха.

Пісні про родинне життя досить різноманітні за тематикою. Найбільше уваги в них відводилось розкриттю взаємин між чоловіком і жінкою та стосункам з іншими членами родини. Важкі умови життя заміжньої жінки зумовлювались насамперед тим, що її видавали заміж силоміць за нелюбого, до чужої сім'ї. Батьків чоловіка здебільшого цікавило не щастя молодого подружжя, а працююча невістка. Їй доводилось робити майже всю хатню роботу. Вона готувала їжу, прала на всю сім'ю, доглядала дітей.

Потрапивши в чужу сім'ю, дівчина одразу ж відчувала всю повноту влади над нею свекрухи і свекра, мала коритися їм в усьому. Чоловікова мати не тільки примушує молоду жінку тяжко працювати, а й докоряє їй, ображає, змушує сина ні за що бити свою дружину.

Син здебільшого виконує накази матері, але в деяких піснях говориться, що він виступає проти її волі, заступається за дружину, бо вона слухняна. Помітно, що в українських піснях кривдником рідко виступає свекор.

Здебільшого в піснях показано молоду жінку, яка кориться свекрусі, мовчки зносить її наругу. Але є пісні, де звучить протест, показано рішучий опір невістки.

Особливо тяжкою була доля жінки з чоловіком-п'яницею.

Пияцтво було особливо згубним для бідних селян. Воно призводило до остаточного розорення сім'ї.

Молода жінка, віддана за нелюба чи п'яницю, засліплена горем, сама тягнеться до корчми.

Родинний деспотизм щодо невістки був дуже сильним, і гарна здорова молодиця за два-три роки перетворювалася на стару хвору жінку.

У піснях відображено тему видання дівчини за старого, але багатого. Чоловік їй осоружний, багатство немиле. Тільки одруження з милим може принести щастя — такий лейтмотив багатьох пісень.

Доля матері, особливо матері-вдови, є однією з найпоширеніших тем у родинно-побутових піснях. У них проникливо, з великим співчуттям до вдови змальовувались її життєві незгоди. Нікому зорати ниву, посіяти, зібрати хліб, нічим годувати малих дітей. Нікому допомогти вдові в біді, нікому пораду дати.

Отже, в родинно-побутових піснях народ оспівує переважно родинне життя — радості й печалі, події й розчарування, взаємовідносини жінки й чоловіка, дівчини й парубка тощо. Упродовж багатьох століть пісня правдиво розповідає про долю українського народу.

Прослуховування аудіозапису пісні «Цвіте терен, цвіте терен»

Виразне читання твору «Цвіте терен, цвіте терен»

Бесіда за змістом прочитаного

- ◆ Доведіть, що пісня належить до родинно-побутових пісень.
- ◆ Яким настроєм виповнена пісня?
- ◆ Що, на вашу думку, символізує терен? Чому обрано саме цей образ? Який смак має терен? Чому кохання порівнюється з терновими ягодами?
- ◆ Яка ідея пісні?
- ◆ Чому в пісні зазначено, що той, хто любові не знає, — не знає й горя? Чи погоджуєтеся ви з такою точкою зору.

Виразне читання пісні «Сонце низенько»

Бесіда за змістом прочитаного

- ◆ Доведіть, що перед вами зразок родинно-побутових пісень.
- ◆ Яке місце в пісні посідає пейзаж?
- ◆ Як ви гадаєте, чому закохані зустрічаються ввечері, коли «сонце низенько»? Про що це може свідчити?
- ◆ Як хлопець ставиться до дівчини? А вона до нього?
- ◆ Яке б майбутнє ви спрогнозували для цієї пари? Свої міркування доведіть.

Робота з таблицею. Заповніть таблицю, порівнявши три пісні

Спільне: ліричність, щирість у зображенні почуттів, зображення природи, використання пестливих слів, повторів та звертань, у центрі уваги — почуття кохання		
Відмінне		
«Місяць на небі, зіроньки сяють»	«Цвіте терен, цвіте терен»	«Сонце низенько»
Пісня, у якій оспівано взаємне кохання	Пісня, у якій ідеться про нерозділене кохання, зраду. Пісня сповнена сумних мотивів	Пісня про вагання, про переживання щодо міцності почуттів

Складання літературного грона до слова *пісня*

Робота в групах. Гра «Асоціативний експеримент»

Група 1

Описати запахіві й дотикові відчуття, що викликають пісні (обрати одну з пісень).

Група 2

Описати кольорові відчуття, які викликають пісні (обрати одну з пісень).

Група 3

Описати настрої, який викликають пісні (обрати одну з пісень).

Виразне читання твору «Ой під вишнею, під черешнею»

Бесіда з учнями

- ◆ Які враження у вас викликала пісня?
- ◆ У чому її ідея?
- ◆ Яка тема твору?
- ◆ Як ви ставитесь до порушеної проблеми у творі?
- ◆ Назвіть засоби художньої виразності.

IV. ПІДСУМОК УРОКУ

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ